

Dr. Borbáth Károly Általános Iskola

There are no translations available

A vargyasi iskola rövid története

„Álljanak iskoláink továbbra is rendíthetetlen

a nép, annak anyanyelve

s múltja szolgálatiban.

A tudás, az kard s védő fegyver volt mindig,

s támad fegyver a szellemi tunyaság ellen.

Itt most a legméltóságosabb tanú erre az ünnepelt,

a 400 éves Iskola. Dicsérjük jó erőben őt,

s alapítóit.

És emlékezzünk ezen a mostani napon.”

(Czegő Zoltán: A vargyasi 400. évfordulójára)

Erdővidék falvai közül Vargyas az, amelyikben oklevéllel is bizonyítottan a legkorábban megkezdődött az anyanyelvi oktatás.

Iskolájának első említése 1582-ből való, amikor Balázs Tamás, Boér György és Daniel Ferencné örökös jobbágyának kötlevelében tanúként szerepel „Károk Gergej eskla mester”. A reformáció századának szelleme tehát nemcsak nagyobb városokon, hanem kis településeken is teret hódított, és létrehozta apró, de azóta is kiolthatatlan fényvilágító fáklyáit: falusi iskolákat, amelyek egyike Vargyason „fungált”;

1582-1874 között is iskola az unitárius egyház irányítása alatt fejtette ki tevékenységét, amint azt a korabeli dokumentumok is említik: „a református és unitáriusok részéről a falusi iskolákban a kántoroktól vagy oskolamesterektől taníttatnak az apró gyermekek 10-12 esztendőskorukig”. Az oktatás anyagi alapjainak megteremtése a faluközösség és az eklézsia belső ügye volt. Kordokumentumok híján nem rekonstruálható, hol tanultak az 1600-1700-as évek elején a vargyasi gyermekek, de bizonyos, hogy az első „oskola ház” Alszegben volt, ahol két tanteremben tanultak délelőtt és délután. Az 1802-es földrengés ezt az épületet megrongálta, javítása alatt a tanítás az egykori Wesselényi-féle udvarház egyik termében, illetve az 1732-ben unitárius papi lakásnak készült ház egyik szobájában volt. 1819-ben rendeli el az egyházközség egy új iskola építését az özv. báró Wesselényi Miklósné Cserey Heléna birtokában levő két úrbéres telken. Az új, azóta is felekezeti néven nevezett unitárius iskola építését azonban csak 1845-ben kezdik el, és 1850-ben fejezik be. Erről az iskoláról így ír Orbán Balázs: „A templom mellett szép emeletes köépület a falu iskolája, amely létét a lelkes és hivatását átérző lelkes, Gyöngyösi István fáradozásának és a falusiak áldozatkészségének köszönhet; Az iskolában fi- és nőnövelde van három elemi osztállyal. A felekezeti iskolával egyidős az iskolai csengettyű (kisharang), amelynek felirata: „A vargyasi unitár asszonyok közkölségén. 1847.” Ma faragott csengőlábról hívja iskolába a vargyasi gyermekeket.

1874-ben állami segítséggel és községi hozzájárulással még egy ún. községi iskolát építettek a templommal átellenben. A négy tantermes iskolát 1889-ben az államnak adták át. Mivel a század elején megállapítást nyert, hogy ez utóbbi épület sem pedagógiai, sem egészségügyileg nem megfelelő, 1933-ban felvetődik egy új, korszerű iskola építésének szükségessége. A fenti helyére emelt, emeletes, ma felső iskolának nevezett épületet 1938 októberében adták át. 32 kisebb-nagyobb szoba található benne. Azóta részben állami támogatással, de főleg a vargyasi szülők áldozatos munkájának eredményeképpen anyagi alapja állandóan gyarapodik, szaktermei, laboratóriumai és az utóbbi években sajnálatos módon megszüntetett tanműhelyei jól szolgálják az oktatás ügyét. A hagyományos vargyasi népművészet elemeit ötvöző belső díszítés sajátos esztétikai ad az iskolaépületének.

A tanulólétszám alakulásáról adataink az 1700-as évekből vannak. Egy 1783-ból származó feljegyzés szerint az iskolában járó gyerekek száma 65. 1796-ban 70 fiú és 26 lány járt iskolába, bár az össz gyermeklétszám meghaladta a 400-at. 1867-68-ban osztályonként 20-40 tanuló járt iskolában. Az 1900-as évek elején a beirt tanulók száma meghaladta a 200-at. A tanügyi reform után, különösen akkor, amikor a bentlakásos iskolába – 1950-es évek – a szomszédos falvak (Szárdobos, Olasztelek, Felsőrákos, Székelyzsombor) gyermekei is ide jártak, meghaladta a 350-et. A legnagyobb tanulólétszám az 1982-83-as tanévben volt, amikor az iskola I-IX. osztályos tanulóinak száma 394 volt, az osztályok száma 16. Jelenleg az I-VIII. osztályban 202 tanuló jár.

A vargyasi oktatás tartalmára érvényesek a korabeli magyar művelődésre tett megállapítások. Az 1614-es évi deliberáció szerint a fiúk és lányok oktatása legalább Szent Mihály napjától (szept. 30) Szent György napjáig (ápr. 24) tart és „taníttatnak, számvesztésre, hitágazataira, a deák nyelv elementumaira”. Az 1694-es rendtartás az oktatás tartalmára vonatkoztatva előírja:

I. osztály: értelemgyakorlás, betűzés, írás homokban és fatáblán, számvesztés, vallásos históriák, éneklés;

II. osztály: vallás, olvasás, számolás, földleírás, a haza története, írásgyakorlás, éneklés;

III. osztály: vallás, számvesztés, természeti tudományok, gazdasági ismeretek, éneklés;

Az oktatás kezdetben 2 évig tart, majd 3 évre terjed, de Vargyason az elemi iskola III. évfolyamát csak 1837-től teszik kötelezővé. A négy osztályos oktatást az 1868-69-es tanévtől vezetik be. Az oktatás nyelve kizárólag magyar. 1856-83 között a falusi iskolákban is kötelező a német nyelv oktatása. 1897-től gazdasági ismétlő iskoláról is vannak feljegyzések, amelyek a 12-15 évesek számára tartanak fenn. Ekkor a vargyasi négy tanerős iskolákban 6 osztály tanuló tanultak, összevont osztályokban.

A XIX. század közepétől a tanév szeptember elején (általában szeptember 7-15. között) kezdődik és május végéig tart. A vizsgák június elején voltak.

Mint érdekességet megemlítem, hogy falusi iskola lévén-tavasszal és ősszel a vetés, kapálás és kukoricaszedés ideje alatt az iskolás gyermekek 6-10 nap szabadságot kaptak, sőt az 1899. november 6-i jegyzőkönyv megemlíti, hogy „ régi szokás szerint és helyi körülmények kívánalmáiért a Baróton tartott őszi vásár alkalmával szünetel a tanítás három napot”.

1919-ben az állami iskolában román osztályok is alakulnak. A felekezeti iskola kizárólag magyar nyelven működik 1913-ig, amikor összeolvad a román nyelvű államaival és egy 1931. szeptember 12-én keletkezett jegyzőkönyv alapján a tanerő hiány miatt lemondanak „a tagozat szerint felosztásról”. A 265 beirt tanuló román nyelven tanul. A IV-VIII. osztályok heti 2 órában tanulnak magyar nyelvet. 1940-től ismét magyar tannyelvűre válik az oktatás. 1948-ban 4 román osztály indul 15 tanulóval, de 1953-ban a román tagozat létszám csökkenése miatt megszűnik. Jelenleg az oktatás az I-VIII. osztályban magyar nyelven folyik.

A vargyasi iskolát nemcsak régisége, hanem eredményei is ismertté tették a környéken. Mint máshol is, Erdővidéken vagy a Székelyföld, évszázadokon át konok igyekezettel munkálkodik a derék iskolamester, rectorok, ludimagisterek, hogy a falu gyermeknépét, a közösséget, a világot, emberséget magtanuló eszmék felé tereljék, elsajátíttassák a tudományok alapján. Illő tisztelgés gyanánt álljon hát itt néhány vargyasi oskolamester neve:

Az 1592-ben említett Károlyi Gergely 1602-1611 között Apáczai János, őt pedig 1635-ig Ferenczi Tamás követi. 1635 decemberében érkezik Vargyasra Uzoni Mihály deák, scolamaster. A kolozsvári Akadémia Könyvtár egyik kézirata így őrzí egy vargyasi tanító nevét:”… Ego, Baziluis Salathi Karatsinfalvi in Schola Vargyasiensis. Anno 1653, dic 16 Marty…”. 1692-1744 között oktatott itt Ferencz Sámuel. Az esperesi vizsgálati jegyzőkönyvek így egyesek nevét: 1744. nov. 22. ”Rector Sthefanas Máté Vargyasi”; 1758. Szentmártoni Sámuel; 1755 május: ”az oskola tanító mestere Deáki Ferenc”; 1783. május 14. – ”ludimagister Máté István junior ”; 1789-ben az eklézsia ”fungens oskola mestere Györke Mihály ”, majd Ferencz Pál és Jób János.

Az 1800-as évek elején a kiváló közkedveltségű szónok, Sárdi Sámuel folytatta a hivatalt, 1813-ban kerül Vargyasra Lőrinczi Mihály, aki közel fél évszázadig (1865-ig) közmegebecsülésben tanított. Ő tekinthető a helybeli leányiskola szorgalmazójának is. S mivel a mindkét nembeli számos ”gyermek” miatt a mester ”gyümölcsösen” nem taníthatott, egy segédtanítói állás is alakul Imets Mózes, majd Bágyoni Csép Tamás számára, akit, a szabadságharcban elesvén, Máthé Sándor követ, őt pedig 1855-ben Kovács Dénes.

1860-ban kerül a nyugalomba vonult Lőrinczi Mihály helyébe Bágyoni Boncza György, a jó hangú ”mestör”. Nevelési módszerében Pestalozzit követte s olyan sikerrel vezette a rábizott iskolát, hogy azt felsőbb helyről mintaként emlegették. Gyakorlati érzékére vall, hogy még az országos intézkedés előtt, 1861-ben, szép gyümölcsfaiskolát állított. A ”férfias, tiszta jellem” emberének tartott Boncza György emlékét nemcsak a helybeli temetőben levő sírköve, hanem határrész neve (Boncza dombja) is őrzí.

Több mint fél évszázadig (1856-1907) volt segédkantó és tanító Adorjáni Domokos, aki azóta unitárius énekekkel lett versek dallamát szerezte. Az 1800-as évek végén a XIX. sz. elejének kiemelkedő tanítóegységei: Kiss Tamás és Árkossi Lenke. Az 1897-ben szervezett államai iskola első igazgatótanítója Tarcsfalvi Albert, az ifjúsági önképzőkörök, könyvtárak és a községi művelődési élete egybe forrt a lelkes, nagy népszerűségnek örvendő néptanító, Kiss Károly nevével. 32 tagú dalárdájával szép sikereket ért el. Vezetésével 7 népszínművet, 5 színművek és 3 operettet mutattak be a vargyasi műkedvelők Különösen a gyakorlati oktatás megszervezésével jeleskedett Geley Vilmos (1928-ig). A rendszeres megszervezett év végi kiállításokon a fiúk fából, fűzfavesszőből, nádból készített tárgyakkal a lányok pedig hímmzett-, horgolt-és kötött munkadarabokkal jeleskedtek. Az 1930-1940-es évek iskolájának kiemelkedő alakjai az I. világháborúval érdemeket szerzett ortodox pap és tanító, Nastea Vasile, valamint az új iskola építését szorgalmazó és kivitelező Ioan Sosol.

1946-ban az addig 7 osztályos iskolában beindul az Egységes Gimnázium Márkó Gábor irányításával. Tanulólétszám híján csakhamar megszűnt.

A tanügyi reform után az iskola anyagi-szellemi gyarapításához járultak hozzá Bálint Jakab, Wellmann Elemér, Rác József, Szécsi Antal iskolaigazgatók.

A '70-es, '80-as években az iskolát főleg a zeneoktatásban elért eredményei tették országos hírűvé, József Lenke zenetanár munkájának köszönhetően. Vargyas neve és az itt folyó sokrétű tanórai és iskolán kívüli munkáról szóló tudósítások révén majdnem állandóan szerepelt a romániai magyar gyermekszó (Napsugár, Jóbarát) és a napilapok (Előre, Háromszék, Falvak Dolgozó Népe, A Hét) hasábjain, vagy a Román Televízió magyar adásában.

1990 januárjában a Vargyasi Iskola felvette a község nagy szülöttjének, Borbáth Károlynak (1931-1980) a nevét. A történelemtudományok doktora volt. Itt született, itt végezte elemi iskoláit, innen került a Székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumba. A Kolozsvári történelemtanári diplomát szerzett, majd tanulmányait a Leningrádi (ma Szentpétervár) Tudományegyetemet tökéletesítette, itt szerzett a doktori címet. 1968-ig a Kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem előadójaként. Meg nem alkuvó magatartása miatt az állampártnak "kényelmetlenné" váló tudóst a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium könyvtárosának nevezték ki, innen a torockói Általános Iskolába "száműzték". Az 1978-79-es tanévtől szülőfaluja iskolájában tanított történelmet 1980. április 20-án bekövetkezett váratlan és megmagyarázhatatlan haláláig. Nagy mennyiségű, rendkívül értékes feljegyzése feldolgozatlanul maradt, nem sikerült végleges formába öntenie sem szülőfaluja monográfiáját, sem Daniel Gáborral írott könyvét. Nevét nyomtatásban csak Románia nagy útikalauza, a Székely felkelés 1595-97 című könyv, néhány cikk és tanulmány őrzi.

A rendszerváltás után az iskolának zökkenőmentesen sikerült újra felvennie és bővítenie kapcsolatát az egyházal, különösen az unitárius egyházal. Minden, a faluközösség életében fontos esemény megünneplése a templomban zajlik. Tanulói cselekvő résztvevői a vallásos megnyilvánulásoknak.

Az iskola tehát nyitottabb lett az egyház felé. 1990 januárjában testvériskolai kapcsolatot létesítettünk a Debreceni Benedek Elek Általános Iskolával. A rendszeres anyagi (iskolai felszerelés, sporteszközök, könyvek) segítség mellett szakmai tapasztalatcserék, közös kirándulások tették lehetővé egymás életének, munkájának megismerését. Okmányban nem szentesített formában él a kapcsolat a Kiskunfélegyházi Batthyány Lajos zeneiskolával. 1998 óta egyre szélesedik és mélyül a kapcsolat a Pápakovácsi Általános Iskolával.

Forrás: Molnár E. Zsuzsa A Vargyasi Borbáth Károly Általános Iskola